

ارزشیابی برنامه درسی دوره فنی و حرفه‌ای

مقدمه

رشد و توسعه اقتصادی کشورها به میزان قابل توجهی از رشد و توسعه آموزشی تأثیر می‌پذیرد و مطالعات اقتصادسنجی شواهد محکمی برای این مدعا فراهم کرده‌اند. در چنین شرایطی، کشورهایی که به اهمیت آموزش و نقش آن در اقتصاد آینده پی برده‌اند و هم‌زمان دغدغه توسعه‌یافتگی نیز دارند، کیفیت بخشی به نظام آموزش را محور رسالت‌های بنیادین و اولویت‌های خود می‌دانند (زین‌آبادی، پرند و صالحی، ۱۳۸۸).

یکی از مهم‌ترین بخش‌های نظام آموزشی هر کشور، نظام آموزش فنی حرفه‌ای است و توجه به آن از جمله خط‌مشی‌های اساسی کشورها برای تربیت نیروی انسانی کارآمد در سطح پیش از دانشگاه به‌شمار می‌آید. الگوی اول همان مراکز حرفه‌آموزی هستند که در مؤسسات تولیدی و خدماتی مستقر شده‌اند و کشورهایی مانند انگلستان، آمریکا و ژاپن از آن استفاده می‌کنند. در الگوی دوم، آموزش عملی و نظری به‌طور مشترک ارائه می‌شود و یکی از عمده‌ترین ویژگی‌های آن، ارتباط ضعیف با بازار کار است. کشورهایی مانند فرانسه، اسپانیا و ایران از این الگو تبعیت می‌کنند. در الگوی سوم که کشورهایی مانند آلمان، استرالیا و سوئیس بر اساس آن رفتار می‌کنند، تحصیلات و حرفه‌آموزی در دو محیط مدرسه و کار صورت می‌گیرد (هادلستون، ۲۰۰۴).

کلیدواژه‌ها: ارزشیابی، برنامه‌های درسی، برنامه‌های درسی دوره فنی‌وحرفه‌ای

بیان مسئله

کشورهای مختلف برای مطرح شدن در جهان به‌عنوان یک تولیدکننده باید به تربیت و آموزش نیروی انسانی ماهر و واجد شرایط ارزش بدهند (Leitzel, 1991). به عبارت دیگر، کشورهای پیشرفته در فرایند توسعه اقتصادی، پرورش نیروی مهارتی را در اولویت برنامه‌های خود قرار داده‌اند. (Oketch, 2007) به‌منظور تحقق چنین هدفی زیرساخت‌های آموزش و پرورش دستخوش تغییر و تحولاتی شده‌اند و آموزش فنی‌وحرفه‌ای در بطن نظام آموزشی کشورها شکل گرفته است (uzmanoglu, et al., 2010).

«ارزشیابی» یکی از مؤلفه‌های مهم و درعین حال محوری در برنامه‌های درسی است و ضرورت دارد تمام ابعاد و عناصر برنامه‌های درسی مورد بررسی و مطالعه دقیق قرار گیرند و بر پایه این بررسی، اصلاحات لازم در برنامه‌های درسی یا اجزای آن صورت پذیرد.

همچنان که در عصر دانش ما عمیق‌تر متحول می‌شویم، این دگرگونی‌های اجتماعی عظیم نیازهای آموزشی بسیار متفاوت از آنچه را که نظام آموزشی و کارآموزی ما برای برآوردن آن طراحی شده‌اند، خلق می‌کند. برای ثبات و موفقیت جامعه‌مان ضروری است که نظام‌های یادگیری را دوباره طراحی کنیم. نشانه‌های عمده دگرگونی‌های جامعه‌ما راهنمایی‌هایی را در این مورد که چگونه نظام‌های یادگیری را دوباره طراحی کنیم، فراهم می‌کنند. راهنمایی‌های بیشتری را می‌توان در سایر تغییرات نزدیک‌تر به نظام‌های یادگیری یافت: رشد پیچیدگی وظایف، افزایش مشارکت در انجام کارها، رشد یادگیری مبتنی بر وب، افزایش قدرت نظام‌های پشتیبانی از عملکرد و ظهور نظام‌های خودآموز شخصی.

دگرگونی اجتماعی عمیق‌تری که ما با آن مواجه هستیم، جامعه ما را در وضعیتی آسیب‌پذیر قرار می‌دهد. این آسیب‌پذیری مستلزم ایجاد نظام‌های یادگیری مؤثری است که بتواند به ما در برآورد نیازهای یادگیری جدید کمک کنند. روشن است که نظریه‌پردازان آموزشی شروع به توسعه دانش برای راهنمایی دگرگونی نظام‌های یادگیری با توجه به این نیازهای آموزشی کرده‌اند، اما هنوز کارهای زیادی باقی مانده‌اند (Reigeluth & Lee, 2003).

تعریف آموزش فنی‌وحرفه‌ای

طبق مصوبات موجود، آموزش فنی‌وحرفه‌ای انجام آن نوع فعالیت‌هایی است که فرد را برای احراز شغل و حرفه و کسب و کار آماده می‌کند، یا کارایی وی را در انجام آن‌ها افزایش می‌دهد و یا باعث ایجاد مهارت‌هایی می‌شود که به کاهش مخارج و افزایش کیفیت زندگی او می‌انجامد (امیری، ۱۳۸۴). آموزش حرفه‌ای برنامه‌های آموزشی سازمان داده شده‌ای هستند که به‌طور مستقیم به آماده‌سازی افراد برای پرداختن یا نپرداختن به اشتغال، یا آماده‌سازی آن‌ها برای حرفه‌ای بدون نیاز به لیسانس یا مدرک پیشرفته، مرتبطاند (کاکس گلاسون، ۱۹۷۹). هاتیسارو و کاکوک توران^۱ (۲۰۰۸) آموزش و پرورش فنی‌وحرفه‌ای را به‌عنوان آموزش افرادی که بتوانند دانش را درون تولید تغییر دهند، تعبیر و تفسیر کنند، مسائل را حل کنند، مسئولیت بپذیرند و در تولید محصول و مواد و ارائه خدمات ابتکار داشته باشند، شرح داده‌اند. بنا به تعریف «یونسکو»، آموزش فنی‌وحرفه‌ای علاوه بر دانش عمومی تمام اشکال و سطوح فرایند آموزشی، شامل مطالعه فناوری و علوم مربوط به آن، کسب مهارت‌های عملی، توانایی و نگرش را دربر می‌گیرد و مسائل مرتبط با اشتغال را در بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی برعهده دارد (سوتاپین^۲، به نقل از خلاقی، ۱۳۹۰).

هدف آموزش فنی‌وحرفه‌ای

هدف کلی آموزش فنی‌وحرفه‌ای «اعتلای سطح فرهنگ و دانش عمومی و شناخت بهتر استعدادها و علاقه‌های دانش‌آموزان و ایجاد زمینه مناسب برای هدایت آنان به سمت اشتغال مفید و احراز آمادگی نسبی برای ادامه تحصیلات در رشته‌های کاربردی - علمی (فناوری) است» (موسی‌پور، ۱۳۸۵: ۷۶).

برنامه‌های آموزش حرفه‌ای به‌منظور آماده‌سازی دانش‌آموزان و به‌منظور کمک به آن‌ها برای ورود به دنیای کار بعد از آموزش متوسطه طراحی شده‌اند (Plank, et al., 2008). به‌زعم آگودینی و دیک^۳ (۲۰۰۴) نیز از نظر تاریخی، تعلیم و تربیت حرفه‌ای تمایل دارد نیازهای دانش‌آموزانی را که قصد ندارند به دانشگاه راه یابند و همچنین افرادی را که موفقیت تحصیلی کمتری دارند - گروه‌هایی که در معرض خطر ترک تحصیل هستند - برآورده کند. به‌زعم اسکات و سارکیز و کنسکی^۴ (mfadi, 2001) آموزش فنی‌وحرفه‌ای شامل تعدادی برنامه‌های طراحی

شده به منظور آماده‌سازی دانش‌آموزان برای اشتغال و زیستن است. بولر^۵ (همان) گزارش کرده است که هدف اساسی برنامه آموزش فنی و حرفه‌ای قادر ساختن دانش‌آموزان برای ورود و ماندن در اشتغال مفید و پرمفعت است.

ویژگی‌های برنامه آموزشی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

الف) تخصصی بودن برنامه آموزشی سازمان: اگرچه آموزش و پرورش عمومی با محتوایی به صورت مقدماتی و پایه برای پرورش استعدادها لازم است، لیکن در جامعه‌ای که در حال تغییر و تحول است، نمی‌توان از جهش در زمینه محتوا و برنامه‌های آموزشی و سوگیری در جهت تخصصی کردن آن‌ها برکنار ماند. ضمناً جامعه‌ای می‌تواند در انجام وظایف خود در سطح کلان موفق باشد که: اول، تقسیم کار در آن جامعه صورت گیرد. دوم، هر یک از اعضای جامعه وظیفه خود و آن کاری را که به او محول شده است، به خوبی انجام دهد.

اما تقسیم کار و اجرای صحیح آن مستلزم تخصص است و برای تأمین اقتصادی سالم، اصل تخصص مورد قبول قرار گرفته است. امروزه دیگر کارگران غیرمتخصص پاسخ‌گوی نیازهای صنعتی نیستند و مسئله تخصص افراد در کارخانه‌ها و مؤسسات صنعتی و خدماتی مورد توجه قرار گرفته است.

از طرف دیگر، تربیت و تأمین نیروی انسانی برای جواب‌گویی به نیازهای توسعه کشور، آموزش برای تولید و همراه با تولید را طلب می‌کند و نارسایی هر برنامه آموزشی در تربیت افراد سازنده و تولیدکننده، برنامه‌های توسعه را با شکست روبه‌رو می‌سازد. لذا، نه تنها باید آموزش را با کار تولید توأم ساخت، بلکه باید نظام آموزشی را در جهت حل مسائل و مشکلات رشد کشور مرتبط با تولیدات ملی، تغییر داد و با نیازهای جامعه سازگار ساخت.

ب) ارتباط برنامه آموزشی سازمان با رشد اقتصادی در کوتاه‌ترین زمان: از هدف‌های مهم برنامه توسعه، رشد اقتصادی در کوتاه‌ترین مدت و هم‌زمان با حفظ ارزش‌های فرهنگی است. رابطه‌ای که بین رشد و آموزش وجود دارد، حداقل کوششی را که بایستی در فعالیتهای آموزشی به عمل آید تا به میزان رشد مورد نظر دستیابی پیدا کرد، تعیین می‌کند و بیش از این حداقل، بستگی به

حفظ ارزش‌های فرهنگی دارد. زیرا در یک اقتصاد توسعه نیافته، صرف وقت زیادی از انسان‌ها برای آموزش‌های مازاد بر نیاز، فرا گرفتن آموزش‌های صرفاً نظری که کاربرد آن‌ها مشخصاً معلوم نیست و بازداشتن از اشتغال به کار و فعالیت‌های تولیدی، از جنبه اقتصادی صحیح نیست.

ج) ارتباط برنامه آموزشی سازمان با نیاز حرف و مشاغل:

برنامه‌ریزی آموزش برای اشتغال فرایندی است که باید به نیازهای حرف و مشاغل پاسخ دهد. جامعه‌ای در انجام وظایف خود در سطح کلان موفق است که هر یک از اعضای آن وظیفه خود و کاری را که به او محول شده است، به خوبی انجام دهد. لذا برنامه‌ریزی آموزشی برای کسب دانش و مهارت که لازمه اجرای وظایف شغلی است، نمی‌تواند به صورت مجرد و برای رده‌های خاصی از مشاغل و افراد انجام گیرد.

اهمیت و ضرورت آموزش فنی و حرفه‌ای

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند با انتقال مهارت و شایستگی موردنیاز و پاسخ‌گویی به نیازهای در حال تغییر بازار کار، برابری فرصت‌ها را برای همه افراد در بخش‌های دولتی و غیردولتی محقق سازد، به‌طور چشم‌گیری از هزینه‌های تولید بکاهد و قدرت رقابت در بازارهای جهانی را ایجاد کند (صفا حیدری و خاوری، ۱۳۸۱).

در توصیه نامه دومین کنگره جهانی آموزش فنی و حرفه‌ای «یونسکو» (سئول، ۱۹۹۹) با عنوان «آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای: چشم‌انداز قرن بیست و یکم» چنین آمده است: «ما چالش‌های پیش روی قرن بیست و یکم و اطلاعات و ارتباطات را در نظر گرفته‌ایم. جهانی شدن و انقلاب در فناوری اطلاعات و ارتباطات، نیاز به الگوی (پارادایم) توسعه مبتنی بر منابع انسانی را آشکار ساخته است. ما به این نتیجه رسیده‌ایم که آموزش فنی و حرفه‌ای در این عصر، به عنوان ابزاری مؤثر برای تحقق هدف‌های فرهنگ صلح، توسعه پایدار مبتنی بر محیط زیست سالم، هم‌بستگی اجتماعی و شهروندی جهانی، نقش حیاتی بر عهده خواهد داشت (نفیسی، ۱۳۸۲).

ضرورت و اهمیت آموزش‌های فنی حرفه‌ای از آنجا درک می‌شود که یکی از عوامل اساسی رشد و

تنها راه مجهز کردن نیروی انسانی به توانمندی‌ها و مهارت‌های موردنیاز برای افزایش بهره‌وری کار که در کشورهای در حال توسعه لزوماً باید به شیوه‌های مؤثر و در زمانی کوتاه صورت پذیرد، از طریق آموزش فنی و حرفه‌ای است

تفاوت بین برنامه درسی طراحی شده و برنامه درسی اجرا شده، دقیق نبودن حدود و ثغور برنامه درسی، اجرای متمرکز، اختیار معلم، در دستکاری برنامه، مشکل تعدیل برنامه اجرا شده، روشن نبودن اهداف برنامه و برنامه درسی پنهان، از مشکلات ارزشیابان در بررسی برنامه‌های درسی است

هر قدر مسئولان از بصیرت و باور آموزشی برخوردار باشند، حساسیت و علاقه بیشتری به اعمال نتایج ارزشیابی در برنامه درسی نشان می‌دهند

توسعه اجتماعی و اقتصادی هر جامعه منابع انسانی آن است. بدیهی است، سرمایه‌گذاری آموزشی به‌ویژه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای روی منابع انسانی و اشتغال به کار آن‌ها نیز یکی از شاخص‌های اصلی تعیین توسعه یافتگی جامعه محسوب می‌شود. ایجاد هرگونه ناهماهنگی بین این نوع از آموزش‌ها و اشتغال موجب بحران خواهد شد (پیشین). آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در جوامع پیشرفته جزء لاینفک نظام آموزشی محسوب می‌شوند (نوابخش، ۱۳۸۸)، به‌گونه‌ای که امروزه در کشور سوئیس تنها ۱۶ درصد از جمعیت محصل جامعه در دانشگاه‌ها تحصیل می‌کنند و بقیه افراد در آموزش‌سکده‌های فنی کوتاه‌مدت مهارت‌های موردنیاز بازار کار را فرا می‌گیرند (حسینی، ۱۳۸۵).

● نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نظام‌های آموزشی در اثربخشی و کارایی نظام اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و در نتیجه توسعه کشورها نقش اساسی دارد. زیرا توسعه فرایندی هدف‌دار است که انسان آغازگر آن است. بیشتر صاحب‌نظران و کارشناسان توسعه معتقدند که ما در مقطعی از تکامل بشری قرار گرفته‌ایم که منابع انسانی اساسی‌ترین نقش را در توسعه جوامع ایفا می‌کنند. به‌طوری که کمیت و کیفیت نیروی انسانی نقش اساسی در توسعه جوامع دارد. در واقع یکی از کارکردهای مهم نظام‌های آموزشی تربیت منابع انسانی با کیفیت است.

آموزش نه تنها یکی از حقوق اولیه و اصلی انسان است، بلکه جزء اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی نیز هست. **آدام اسمیت، جان استوارت میل و کارل مارکس** به اهمیت و نقش تولیدی آموزش از طریق افزایش بازدهی کار اشاره کردند و آلفرد مارشال، یکی دیگر از پیشکسوتان علم اقتصاد، بر سرمایه‌گذاری در آموزش تأکید کرده و گفته است: با ارزش‌ترین سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری انسانی است. از سوی دیگر، ایالت متحده آمریکا، آلمان و ژاپن پیشرفت اقتصادی خود را مدیون سرمایه‌گذاری انبوه آموزشی می‌دانند که در گذشته در این جوامع صورت پذیرفته است.

مقدار کمی کار و حتی ترکیب مناسب آن با ابزار و ماشین آلات مدرن در جریان تولید و یا هرگونه فعالیت اقتصادی، همیشه ضرورتی برای رشد و

افزایش بهره‌وری کار نیست، بلکه در این زمینه کیفیت نیروی انسانی کار حائز اهمیت است. چرا که این نیرو است که چنانچه توانمندی‌اش افزایش یابد، می‌تواند کیفیت و کمیت کار خود را ارتقا دهد، طرح‌های جدید ارائه دهد، با خلاقیت خود مشکلات را از سر راه بردارد و راه‌های کاهش هزینه را بیابد. در حقیقت، تنها عاملی است که می‌تواند تغییرات مثبت در محیط کار به‌وجود آورد. تنها راه مجهز کردن نیروی انسانی به توانمندی‌ها و مهارت‌های موردنیاز برای افزایش بهره‌وری کار که در کشورهای در حال توسعه لزوماً باید به شیوه‌های مؤثر و در زمانی کوتاه صورت پذیرد، از طریق آموزش فنی و حرفه‌ای است.

برنامه درسی و در آموزش فنی و حرفه‌ای

تربیت نیروی انسانی باید مبتنی بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی باشد. بدین منظور ابتدا در حوزه برنامه‌ریزی آموزشی، مشاغل موردنیاز بازار کار مورد شناسایی قرار می‌گیرند و سپس مشاغل شناخته شده برای تعیین دانش، نگرش و مهارت‌های شغلی به متخصصان برنامه‌ریزی درسی سپرده می‌شود (سگری و یادگارزاده، ۱۳۹۰).

برنامه‌های درسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بنا به ماهیت فنی و مهارتی آن بر اساس نیازهای نیروی انسانی در سه گرایش صنعت، خدمات و کشاورزی تهیه می‌شود (محمودی، ۱۳۸۷).

برنامه‌های درسی فنی و حرفه‌ای باید پاسخ‌گوی نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان باشد و سبب و توسعه فردی، تقویت هویت ملی و دینی، ایجاد انگیزش، و نیز ارتقای مهارت‌های شهروندی، خودباوری، خلاقیت و نوآوری و کارآفرینی شود. از همه این‌ها مهم‌تر، برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای باید به گونه‌ای طراحی شوند که فرصت‌های لازم را برای کسب دانش و مهارت و ایجاد نگرش و شاستگی در جهت آموزش‌های مادام‌العمر مهیا سازند و قابلیت‌ها و شایستگی‌های لازم را برای رویارویی با چالش‌های فرارو در عرصه‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی در فراگیرندگان به وجود آورند. به علاوه، با توجه به نگرش جامعه نسبت به ادامه تحصیل هنرجویان در دوره‌های عالی، در این زمینه نیز پاسخ‌گو باشند (صدری، ۱۳۸۸).

اهداف آموزشی در رشته‌های گوناگون

ارزشیابی برنامه درسی

ارزشیابی برنامه درسی در دو حوزه متمایز و پیچیده « برنامه ریزی درسی» و «ارزشیابی آموزشی» ریشه دارد که اگرچه ظهور آن به عنوان حوزه مطالعاتی مستقل به دهه ۱۹۶۰ برمی گردد، لیکن نمونه‌هایی از کارهای اولیه در این خصوص را نیز می‌توان در سال‌های قبل از آن مشاهده کرد. برای مثال، **مادائوس** نمونه‌هایی از این مطالعات را که مربوط به ۱۵۰ سال قبل هستند، یادآور می‌شود (Alkin, 1986).
تعریف «ارزشیابی برنامه درسی» تا

حد زیادی تابع تعریفی است که از برنامه درسی می‌پذیریم. ارزشیابی برنامه درسی عبارت است از فرایند بررسی ارزش و شایستگی برنامه درسی. بررسی و مطالعه ارزش و شایستگی هم شامل عناصر و جنبه‌های خاص برنامه درسی و هم کل برنامه درسی می‌شود (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱).

بررسی‌های انجام شده در سطح ملی و بین‌المللی نشان می‌دهد، درک نادرست از کارکرد ارزشیابی برنامه درسی و تأکید صرف بر نرخ پیشرفت تحصیلی در برخورد با برنامه‌های درسی، باعث غفلت از نقاط قوت و ضعف برنامه‌ها می‌شود و برنامه‌ریزان از دسترسی به اطلاعات موثق و دقیق برای تصمیم‌گیری در مورد برنامه درسی باز می‌مانند. تفاوت بین برنامه درسی طراحی شده و برنامه درسی اجرا شده، دقیق نبودن حدود و ثغور برنامه درسی،

فنی‌و حرفه‌ای در سه حیطة شناختی، روانی - حرکتی و عاطفی تهیه می‌شوند و اهداف آموزشی درس‌ها نیز به دو بخش اهداف کلی و اهداف رفتاری تقسیم می‌شوند (دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی‌و حرفه‌ای و کار دانش، ۱۳۸۸). در فرایند طراحی برنامه درسی، هنگامی که از تبیین هدف‌های غایی، کلی و جزئی دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی، به تدوین اهداف مواد و رسانه‌های درسی و تربیتی می‌رسیم که به صورت اهداف ویژه در بخش یا واحد یادگیری مطرح می‌شوند، هدف‌ها به‌طور فزاینده‌ای تخصصی و ویژه می‌شوند. معمولاً طراحی هر واحد یادگیری بر اساس انتخاب و سازمان‌دهی محتوا و تعیین نحوه ارزشیابی بر مبنای اشارات مربوط به هدف صورت می‌پذیرد (رون، ۱۳۹۰). هر اندازه هدف‌های نظام آموزش فنی‌و حرفه‌ای و نقش آن‌ها در ساختار جوامع کنونی و انتظارات جامعه شفاف‌تر مطرح شوند، بهتر می‌توان درباره آن‌ها برنامه‌ریزی کرد (یعقوبی نجف‌آبادی، ۱۳۸۹). اهداف آموزشی در برنامه‌های درسی فنی‌و حرفه‌ای باید قابل فهم باشند و با نیازهای کارآموزان و جامعه محلی، و رغبت‌ها و تمایلات شخصی افراد تناسب داشته باشند (عبدالهی و سعادت‌مند، ۱۳۹۰).

ضرورت ارزشیابی در نظام فنی‌و حرفه‌ای

آموزش فنی‌و حرفه‌ای در مقایسه با آموزش عمومی بسیار گران و هزینه‌بر است و مطالعات تطبیقی هزینه‌های این دو نظام، این مدعا را تأیید می‌کند. گذشته از هزینه‌های زیاد، مسائلی از قبیل اشتغال نداشتن دانش‌آموختگان، مطابقت نداشتن شغل و تخصص، میزان پایین انتقال از مدرسه به کار دانش‌آموختگان ناکارآمد، انطباق نداشتن مهارت‌های دانش‌آموختگان با نیازهای بازار کار، تزریق دانش‌آموزان ناکارآمد به مدارس فنی‌و حرفه‌ای، پیشرفت تحصیلی نامناسب، مشارکت نداشتن و یا مشارکت ناچیز صنعت، تأسیس هنرستان‌های فنی‌و حرفه‌ای بدون توجه به نیازهای منطقه‌ای، برنامه‌های درسی متمرکز و میزان پایین علاقه‌مندی به ثبت‌نام در هنرستان‌های فنی‌و حرفه‌ای، بازاندیشی و اصلاح این نظام را بسیار ضروری کرده است. این نظام باید در جهتی حرکت کند که کارایی و اثربخشی آن در مقایسه با هزینه‌هایش افزون‌تر باشد (میرزاییگی، ۱۳۸۰).

**آشنایی هنرجو
با مفاهیم و
اصطلاحات مرتبط
با رشته و گرایش
تحصیلی خود
می‌تواند به موفقیت
او در امتحانات
نظری بینجامد**

اجرای متمرکز، اختیار معلم در دستکاری برنامه، مشکل تعدیل برنامه اجرا شده، روشن نبودن اهداف برنامه و برنامه درسی پنهان، از مشکلات ارزشیابان در بررسی برنامه‌های درسی است (Alkin, Menill, 2001).

مراحل ارزشیابی

به نظر محمدی مهر و ملکی (۱۳۸۸) مراحل ارزیابی به صورت زیر است:

۱. **تعیین اطلاعات لازم:** ارزشیابی به اطلاعات نیاز دارد. هر قدر اطلاعات موثق تر باشد، ارزشیابی از کیفیت بهتری برخوردار خواهد بود. نباید فراموش کرد که به علت کثرت و وسعت اطلاعات مجبور به انتخاب هستیم. برای انتخاب نیاز داریم که ماهیت موضوع ارزشیابی را به خوبی بشناسیم و ضرورت‌ها را تشخیص دهیم. مثلاً باید معلوم کنیم که آیا قصد داریم همه عوامل و مؤلفه‌های برنامه درسی را ارزشیابی کنیم؟ آیا در هر یکی از عناصر برنامه درسی به جنبه‌ها و نکات خاصی توجه داریم؟ به طور کلی، وسعت و حدود قضاوت‌های خود را باید تعیین کنیم تا بتوانیم اطلاعات ضروری را گردآوری کنیم و از گردآوری اطلاعات وسیع بی‌فایده بپرهیزیم.

۲. **جمع‌آوری اطلاعات:** این کار از طریق پرسش‌نامه، مصاحبه یا روش‌های مربوط انجام می‌گیرد. درباره عناصر برنامه درسی داوری می‌شود تا نسبت به اصلاح، تکمیل و یا تغییر آن‌ها اقدام شود. این کار در دو سطح و از طریق ارزشیابی تکوینی و ارزشیابی تراکمی انجام می‌گیرد. در ارزشیابی برنامه درسی اطلاعات مربوط به اهداف برنامه درسی، محتوای برنامه درسی، روش‌های یاددهی - یادگیری، امکانات اجرایی برنامه، اعلام حمایت یا مخالفت با برنامه و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی جمع‌آوری می‌شود.

۳. **تجزیه و تحلیل:** آنچه از ارزشیابی در مرحله گردآوری اطلاعات به دست می‌آید، اطلاعات خام است و باید تجزیه و تحلیل و به اطلاعات قابل استفاده و کاربردی تبدیل شود. سؤالاتی که در طرح ارزشیابی منظور نشده‌اند، در تبدیل اطلاعات خام به اطلاعات مفید و قابل استفاده می‌توانند مؤثر باشند.

۴. **نتیجه‌گیری و قضاوت:** پس از دستیابی به اطلاعات مفید، داوری درباره ابعاد گوناگون برنامه مطرح می‌شود. داوری صدور حکم در خصوص مطلوب بودن یا نبودن عناصر برنامه است و با

توجه به هر بخش از اطلاعات می‌توان درباره بعدی از اهداف قضاوت کرد. قابل ذکر است که هر قدر اطلاعات به نحو بهتری تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی شود، قضاوت آسان‌تر انجام می‌پذیرد.

۵. **گزارش نتایج ارزشیابی:** پس از انجام همه مراحل، گزارش نهایی تنظیم و به تصمیم‌گیرندگان و مخاطبان ارزشیابی ارائه می‌شود. ممکن است لازم باشد به تناسب نیازهای مخاطبان گزارش‌های متعدد با حجم کم تهیه شوند. برنامه‌ریزان عمدتاً به اطلاعات و گزارش‌های مربوط به عناصر اصلی برنامه، شامل اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی نیاز دارند.

۶. **تصمیم‌گیری و اقدام:** وظیفه گروه ارزشیابی ارائه گزارش نهایی به مسئولان است تا با بررسی گزارش، اصلاحات لازم را در بخش‌های متفاوت به عمل آورند هر قدر مسئولان از بصیرت و باور آموزشی برخوردار باشند، حساسیت و علاقه بیشتری به اعمال نتایج ارزشیابی در برنامه درسی نشان می‌دهند.

نتیجه‌گیری

با عنایت به اینکه نظام آموزشی فنی‌و حرفه‌ای نقشی بی‌بدیل در رشد و توسعه همه جانبه کشور و به خصوص بعد اقتصادی دارد، لذا برنامه‌های درسی این نظام آموزشی نیازمند بررسی و ارزشیابی هستند. ارزشیابی از این نظام آموزشی می‌تواند نتایج مفید و قابل توجهی در زمینه آموزش فنی‌و حرفه‌ای در بر داشته باشد. از آنجا که هدف اصلی آموزش‌های فنی‌و حرفه‌ای تربیت نیروی کار مورد نیاز بخش‌های مختلف جامعه است، به نظر می‌رسد یکی از روش‌های مؤثر در افزایش توفیق این مراکز در این مسیر، ارتباط تنگاتنگ محتوای برنامه‌های درسی ارائه شده با نیازمندی‌های جامعه است.

همچنین، محتوای کتاب‌های درسی به گونه‌ای است که هنرجویان را در احراز آمادگی نسبی برای ادامه تحصیل در رشته‌های کاربردی - علمی (تکنولوژی) یاری کند. آشنایی هنرجو با مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با رشته و گرایش تحصیلی خود می‌تواند به موفقیت او در امتحانات نظری بینجامد. موفقیت در مباحث نظری، موفقیت در مباحث عملی و عملکرد هنرجویان را در پی خواهد داشت و این دو عامل باعث می‌شوند که هنرجویان نگرش مثبتی نسبت به رشته تحصیلی خود داشته باشند و به لحاظ عاطفی در زمینه تحصیلی مشکلی نخواهند داشت.

موفقیت در مباحث نظری، موفقیت در مباحث عملی و عملکرد هنرجویان را در پی خواهد داشت و این دو عامل باعث می‌شوند که هنرجویان نگرش مثبتی نسبت به رشته تحصیلی خود داشته باشند و به لحاظ عاطفی در زمینه تحصیلی مشکلی نخواهند داشت.

* بی‌نوشت‌ها

1. Hatisaru & Kucukaturan
2. Sue Toppin
3. Agodini & Dake
4. Seott, Sarkyz and Kinski
5. Borel